

Надвинична С.О.

*студентка третього курсу юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет*

Науковий керівник:

Заставна О.П

*к.ю.н., старший викладач кафедри міжнародного та європейського права
Західноукраїнський національний університет*

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Збройні конфлікти є одним із найсерйозніших викликів сучасному світові, адже вони призводять до масових порушень прав людини, гуманітарних катастроф та дестабілізації суспільств. Найбільш уразливою категорією населення в умовах війни є діти. Вони страждають не лише фізично, але й психологічно, втрачаючи доступ до освіти, медичної, безпеки та нормального розвитку. Захист дітей під час збройних конфліктів є пріоритетним завданням міжнародного гуманітарного права та важливою складовою забезпечення прав людини.

Дитина відповідно до Конвенції ООН про права дитини – це кожна людська істота віком до 18 років [1]. У період збройних конфліктів діти вважаються цивільними особами та користуються особливим захистом відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Основу захисту становить трирівнева правова база:

1. Міжнародне гуманітарне право, а саме Женевські конвенції (особливо IV) та Додаткові протоколи (Протокол I, Стаття 77; Протокол II, Стаття 4(3)) [2] встановлюють спеціальний захист для дітей, забороняючи їхнє вербування та пряму участь у військових діях до 15 років.

2. Міжнародне право прав людини, а саме Конвенція ООН про права дитини (КПР) [1] та Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах [3] підвищують мінімальний вік для участі та вербування (до 18 років для прямої участі та до 16/18 для добровільного вступу) та наголошують на

найкращих інтересах дитини.

3. Міжнародне кримінальне право, а саме Римський статут Міжнародного кримінального суду [4] прямо кваліфікує вербування дітей до 15 років як воєнний злочин.

Механізми ООН, якими є система резолюцій Ради Безпеки та мандат Спеціального представника Генерального секретаря створили Механізм моніторингу та звітності [5], який документує шість тяжких порушень і складає щорічний «список ганьби» (перелік винуватців), використовуючи його як важіль для підписання «Планів дій» з метою припинення порушень. Було сформовано універсальну рамку, в межах якої шкода, завдана дітям у збройних конфліктах, розглядається не як побічний наслідок війни, а як самостійний об'єкт міжнародно-правової відповідальності. Це дозволяє державам і міжнародним інституціям узгоджувати політику запобігання, документування та притягнення до відповідальності за найбільш тяжкі злочини проти дітей.

Однак, зростання кількості збройних конфліктів у світі супроводжуються масовими порушеннями прав дітей. Сьогоднішня реальність свідчить, що діти стають не просто супутніми жертвами, а часто й прямими мішенями або учасниками збройних конфліктів. Існує глибокий диспаритет між потужністю нормативної бази та критичними прогалинами її практичної імплементації, а системне ігнорування норм недержавними збройними групами та відсутність національної імплементації міжнародних стандартів залишаються головними чинниками неефективності захисту, що вимагає негайного посилення принципів компліментарності та універсальної юрисдикції [6].

Практика міжнародних кримінальних трибуналів визнає депортацію та переміщення дітей як форму злочину проти людяності, коли такі дії здійснювалися з метою зміни етнічної, релігійної або національної ідентичності. Умисне переміщення дітей у межах групи було кваліфіковано як складова геноциду у випадках, коли воно слугувало засобом знищення цільової групи через позбавлення її майбутнього покоління.

Позиція Міжнародного кримінального суду (МКС) також суттєво розвинула міжнародно-правову практику захисту дітей у конфліктних зонах. У справі Прокурор проти Томаса Любанги 2012 року [7] ватажок збройного угруповання в Демократичній Республіці Конго був засуджений за вербування та використання дітей-солдатів, що стало важливим прецедентом у застосуванні норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту дітей. Суд чітко підкреслив, що діти, незалежно від формальної «добровільності» їх участі, є суб'єктами особливого міжнародного захисту, і їх залучення до збройного конфлікту становить воєнний злочин відповідно до Римського статуту МКС.

У ході збройного конфлікту на території України виявлено злочинні формування, організовані російськими спецслужбами, до складу яких входили підлітки віком приблизно 15–16 років. За даними Кіберполіції України: лише в першій половині 2025 року зафіксовано щонайменше 12 випадків втягнення дітей віком від 13 років у протиправну діяльність через цифрові платформи, зокрема TikTok, Telegram та онлайн-ігри. Неповнолітнім пропонували «легкий заробіток» або «призи» за виконання, на перший погляд, простих завдань – надсилання геолокацій, фотографій мостів, вокзалів та інших об'єктів [8, с. 110].

Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень прав людини в Україні, створена Радою ООН з прав людини у 2022 році для документування порушень міжнародного гуманітарного та правового порядку в контексті російсько-української війни, фіксує численні випадки примусового переміщення неповнолітніх громадян України до Російської Федерації або на тимчасово окуповані території. За даними Комісії, такі дії відбувалися не як поодинокі випадки, а в межах повторюваної політики, що відповідає ознакам системності і програмної спрямованості, які в праві розглядаються як характерні для злочину геноциду відповідно до Конвенції про запобігання та покарання злочину геноциду [9]. Підтвердженням цього підходу стала Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи від 27 квітня 2023 року, в якій засвідчено, що масові депортації українських дітей російськими силами мають ознаки геноциду та закликається до подальших розслідувань і притягнення винних до

відповідальності [10]. 17 березня 2023 року Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт президента В. Путіна та уповноваженої з прав дитини М. Львової-Белової за звинуваченням у незаконній депортації та переміщенні дітей з окупованих територій України до РФ, кваліфікованих як воєнні злочини відповідно до статті 8(2)(a)(vii) Римського статуту [11].

Ці рішення та оцінки міжнародних органів підкреслюють, що переміщення дітей у контексті збройного конфлікту може містити складові як воєнних злочинів, так і кримінальних діянь, включаючи злочин геноциду, залежно від обсягу, мотивації та системності дій. Водночас ефективність механізмів міжнародного публічного права залишається критично залежною від політичної волі держав не лише визнавати порушення, а й забезпечувати виконання рішень міжнародних інституцій.

Подальше підвищення ефективності міжнародного гуманітарного права у сфері захисту дітей залежить насамперед не від створення нових норм, а від реальної політичної волі держав до їх повноцінного виконання. Ключовим напрямом має стати повна імплементація міжнародних стандартів на національному рівні, зокрема чітка криміналізація вербування та використання осіб до 18 років у збройних конфліктах.

Важливим залишається посилення співпраці з Міжнародним кримінальним судом і розвиток національних механізмів правосуддя відповідно до принципу комплементарності, а також активне застосування універсальної юрисдикції щодо тяжких злочинів проти дітей.

Поряд із репресивними механізмами пріоритет повинні мати превентивні заходи: інвестиції в освіту, соціальний захист, реабілітацію постраждалих, системний моніторинг цифрового середовища та співпрацю з платформами онлайн-сервісів для зменшення ризиків вербування.

Наведене сприятиме комплексному характеру захисту прав дітей, дозволить наблизитись до реалізації гарантій безпеки й основоположних прав навіть в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини (1989). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) (1998). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1612 (2005): Про створення Механізму моніторингу та звітності (ММЗ). URL: <https://childrenandarmedconflict.un.org/document/resolution-1612-2005/>
6. Advisory Service on international Humanitarian Law. Legal Protection of Children in Armed Conflict. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/children-legal-protection-factsheet.pdf
7. The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Міжнародний кримінальний суд. 2012. Вердикт від 14 березня 2012 р. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CaseInformationSheets/LubangaEng.pdf/>
8. Татаренко Г.В., Татаренко І.В. Воєнні злочини проти дітей у контексті гібридної агресії: виклики кримінально-правового захисту. Аналітично-порівняльне правознавство Випуск № 04, 2025, частина 3. С. 109-118
9. Незалежна міжнародна комісія знову підтвердила висновки своїх розслідувань після візиту до Києва. URL : <https://ukraine.un.org/uk/304860>
10. Parliamentary Assembly. Situation of the children of Ukraine. Resolution 2529 (2024). URL : <https://pace.coe.int/en/files/33348/html>
11. Заява прокурора МКС Каріма А.А. Хана про видачу ордерів на арешт президента Володимира Путіна та Марії Львової-Бєлової URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-karim-khan-icc-issuance-arrest-warrants-against-president-vladimir-putin?lang=Ukrainian>